

КОДЕКС ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Науково-практичний
коментар

ЦОЛЕТ
ФІРМА

КОДЕКС ЗАКОНІВ про ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Науково-практичний коментар

Керівник авторського колективу
доктор юридичних наук, професор

В. І. ПРОКОПЕНКО

®

КОНСУМ
ФІРМА

Харків
«**КОНСУМ**»
2003

Стаття 226.	Порядок і строки розгляду трудового спору в комісії з трудових спорів	675
Стаття 227.	Порядок прийняття рішень комісією з трудових спорів	679
Стаття 228.	Оскарження рішення комісії з трудових спорів	680
Стаття 229.	Строк виконання рішення комісії з трудових спорів	682
Стаття 230.	Порядок виконання рішення комісії з трудових спорів	682
Стаття 231.	Розгляд трудових спорів у районних (міських) судах	684
Стаття 232.	Трудові спори, що підлягають безпосередньому розглядові у районних (міських) судах	685
Стаття 233.	Строки звернення до районного (міського) суду за вирішенням трудових спорів	689
Стаття 234.	Поновлення судом строків, пропущених з поважних причин	691
Стаття 235.	Поновлення на роботі та зміна формулювання причин звільнення	692
Стаття 236.	Оплата вимушеного прогулу при затримці виконання рішення про поновлення на роботі працівника	698
Стаття 237.	Покладення матеріальної відповідальності на службову особу, винну в незаконному звільненні або переведенні працівника	699
Стаття 237 ¹ .	Відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди	701
Стаття 238.	Задоволення грошових вимог	705
Стаття 239.	Обмеження повороту виконання рішень по трудових спорах	706
Стаття 240 ¹ .	Прийняття рішень органом, що розглядає трудові спори, у разі неможливості поновлення працівника на роботі внаслідок припинення діяльності підприємства, установи, організації	708
Стаття 241 ¹ .	Обчислення строків, передбачених цим Кодексом	710
Глава XVI. Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями		712
Стаття 243.	Право працівників на об'єднання у професійні спілки	712
Стаття 244.	Права професійних спілок, їх об'єднань	717
Стаття 245.	Право працівників брати участь в управлінні підприємствами, установами, організаціями	724

Стаття 246.	Представництво працівників на підприємствах, в установах, організаціях	726
Стаття 247.	Повноваження виборного органу профспілкової організації на підприємстві, в установі, організації	729
Стаття 248.	Гарантії діяльності профспілок	736
Стаття 249.	Обов'язок власника або уповноваженого ним органу щодо створення умов для діяльності профспілок	740
Стаття 250.	Відрахування підприємствами, установами, організаціями коштів профспілковим організаціям на проведення культурно-масової і фізкультурної роботи	742
Стаття 251.	Обов'язок власника або уповноваженого ним органу надавати інформацію на запити профспілок, їх об'єднань	743
Стаття 252.	Гарантії для працівників підприємств, установ, організацій, обраних до профспілкових органів	745
Глава XVI-A. Трудовий колектив		750
Стаття 252 ¹ .	Трудовий колектив підприємства	750
Стаття 252 ² .	Загальні принципи матеріальної заінтересованості трудового колективу в результатах господарської діяльності	756
Стаття 252 ⁶ .	Формування колективу бригади	760
Стаття 252 ⁷ .	Розподіл колективного заробітку у бригаді із застосуванням коефіцієнта трудової участі	765
Стаття 252 ⁸ .	Взаємна відповідальність власника або уповноваженого ним органу і бригади	767
Глава XVII. Державне соціальне страхування		772
Стаття 253.	Поширення соціального страхування на всіх працівників	772
Стаття 254.	Кошти соціального страхування	774
Стаття 255.	Види забезпечення по соціальному страхуванню	778
Стаття 256.	Забезпечення допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю	780
Стаття 257.	Забезпечення допомогою по вагітності і родах	789
Стаття 257 ¹ .	Основні умови надання і розміри допомоги по соціальному страхуванню	791
Стаття 258.	Пенсійне забезпечення	793
Стаття 258 ¹ .	Соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань	804

Стаття 253. *Поширення соціального страхування на всіх працівників*

Усі працівники підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню.

1. В Україні діє і розвивається державна система загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка здійснюється за принципами:

— законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування;

— обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту), та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян — суб'єктів підприємницької діяльності;

— надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо;

— обов'язковості фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами, з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування;

— солідарності та субсидування;

— державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

— забезпечення рівня життя не нижче за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомог, які є основним джерелом існування;

— цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

— паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

2. Право громадян на державне соціальне страхування базується на ст. 46 Конституції України та Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджених 14 січня 1998 року. Соціальне страхування поширюється на всіх без винятку працівників державних, громадських, кооперативних і приватних підприємств, організацій, установ, незалежно від характеру і часу трудових відносин (постійні, тимчасові, сезонні), походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин, за умови сплати ними страхових внесків.

3. Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають особи:

а) які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від форм власності та господарювання, а також у фізичних осіб;

б) які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності.

Перелік, доповнення і уточнення кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, а також конкретних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, до яких належать особи, визначаються законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного страхування: «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

4. Громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови

сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

5. Учні шкіл і курсів з підвищення кваліфікації, перекваліфікації і підготовки кадрів мають право на соціальне страхування, якщо вони безпосередньо перед вступом до школи чи на курси працювали на підприємстві, в установі, організації.

Студенти вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації підлягають соціальному страхуванню в період виробничої практики за умови зарахування на оплачувані робочі місця чи посади.

Іноземні громадяни, які працюють в Україні на державних підприємствах, в організаціях і установах, підлягають державному соціальному страхуванню на загальних підставах.

6. Працівники вважаються застрахованими і підлягають забезпеченню всіма видами соціального страхування, як правило, з моменту прийняття їх на роботу.

Стаття 254. Кошти соціального страхування

Державне соціальне страхування працівників здійснюється за рахунок держави. Внески на соціальне страхування сплачуються підприємствами, установами, організаціями без будь-яких відрахувань із заробітної плати працівників. Несплата підприємством, установою, організацією страхових внесків не позбавляє працівників права на забезпечення по державному соціальному страхуванню.

Кошти державного соціального страхування можуть витратитися лише за своїм прямим призначенням.

1. Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців і застрахованих осіб. Бюджетні та інші джерела коштів передбачаються відповідними законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Розміри внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування залежно від його виду щорічно встановлюється Верховною Радою України відповідно для роботодавців і застрахованих осіб з кожного виду страхування на календарний рік у відсотках одночасно із затвердженням Державного бюджету України,

якщо інше не передбачено законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Законом України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» від 11 січня 2001 року запроваджено суми відрахувань до фондів соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та на випадок безробіття (з метою реалізації законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»):

для роботодавців — 2,5 відсотка суми фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включають витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інші заохочувальні і компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», та підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян;

для найманих працівників — від суми оплати праці, що включає основну та додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян:

0,25 відсотка — для найманих працівників, які мають заробітну плату нижче 150 гривень;

0,5 відсотка — для найманих працівників, які мають заробітну плату більше 150 гривень.

На загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття:

для роботодавців з 1 січня 2001 р. — 2,0 відсотка, з 1 липня 2001 р. — 2,5 відсотка суми фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включають витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», та підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян;

для найманих працівників — 0,5 відсотка суми оплати праці, що включає основну та додаткову заробітну плату, а також інші

заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян.

Для осіб, які беруть участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на добровільних засадах, забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, осіб, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами, а також громадян України, які працюють за межами України та не застраховані в системі обов'язкового державного соціального страхування країни, в якій вони перебувають, з 1 січня 2001 р. — 5,5 відсотка, з 1 липня 2001 р. — 6,0 відсотків суми оподаткованого доходу (прибутку), у тому числі:

3,0 відсотка — на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;

з 1 січня 2001 р. — 2,5 відсотка, з 1 липня 2001 р. — 3,0 відсотка — на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.

2. правонаступником Фонду соціального страхування визначено Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України (далі — Фонд).

Страхові внески нараховуються на всі види заробітку. При цьому не мають значення джерело фінансування, документи, згідно з якими були проведені розрахунки по зарплаті.

Внески до Фонду відраховуються одночасно з податком після закінчення календарного місяця, але не пізніше строку отримання в установах банків коштів на виплату заробітної плати.

Перерахування цих коштів до Фонду згідно з встановленим планом банківських рахунків повинно здійснюватись лише на балансовий рахунок «Кошти Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України». Перерахування коштів соціального страхування на інші рахунки не допускається.

3. Всі підприємства України, працівники яких підлягають державному соціальному страхуванню, громадяни-підприємці, які використовують найману працю, зобов'язані реєструватись як страховальники в 10-денний строк після одержання свідоцтва про реєстрацію в органах влади, обласних комітетах (радах) профспі-

лок, якими за рішенням органів фонду затверджуються бюджети. Організації, що не входять до профспілкових об'єднань або в яких діють дві і більше профспілки, реєструються як страховальники в обласному відділенні Фонду. У разі відмови підприємств, а також громадян-підприємців, які використовують найману працю, від реєстрації як платників внесків до Фонду, директор виконавчої дирекції обласного відділення Фонду та його заступник мають право припинити їх операції за рахунками в установах банку (постанова Верховної Ради України від 13 липня 1995 р. «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України»).

4. Не внесені страховальником у встановлений строк платежі до Фонду вважаються недоїмкою і стягуються в безспірному порядку, встановленому для стягнень, не внесених у строк податків і неоподатковуваних платежів з нарахуванням пені. Пеня нараховується з сум недоїмки у розмірі 0,3 відсотка за кожний день прострочення по день оплати включно.

5. Страховальники зобов'язані самі нараховувати пеню на всю суму недоїмки за весь період прострочки і відобразити її в розрахунковій відомості по внесках до Фонду. Якщо пеня не була нарахована страховальником, то її нараховують під час ревізії при перевірці розрахункових відомостей працівники профспілкових органів та органів Фонду.

6. Недоїмка по платежах, не сплачена в установленний строк особами, які наймають окремих громадян за трудовими угодами, стягується за рішенням суду.

При стягненні недоїмки по платежах Фонду строки давності не застосовуються.

7. Стягнення недоїмки по внесках на державне соціальне страхування у разі відсутності коштів може здійснюватись за рахунок вартості майна підприємства відповідно до чинного законодавства.

8. У випадках, коли заробітна плата не виплачувалась за відсутністю коштів на рахунку страховальника або через відсутність готівки в банку, пеня за несвоєчасне перерахування внесків до Фонду не стягується. Пеня також не нараховується за умови наявного на день ревізії чи перевірки розрахункової відомості дебетового сальдо по страхових внесках.

9. Про перелік видів оплати праці та інших послуг, на які не нараховується збір на обов'язкове державне пенсійне страхуван-

ня, див. постанову Кабінету Міністрів України № 697 від 18 травня 1998 р.

10. Згідно з частиною другою ст. 19 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», частиною другою ст. 21 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» та Указом Президента України № 506 від 25 травня 1998 р. «Про обмеження максимальної величини фактичних витрат суб'єктів господарювання на оплату праці працівників, суми оподаткованого доходу (прибутку), сукупного оподаткованого доходу, з яких справляються збори (внески) до соціальних фондів» постановами Кабінету Міністрів України щорічно встановлюються граничні розміри заробітної плати (доходу), з яких справляються страхові внески (збори) до соціальних фондів.

Стаття 255. Види забезпечення по соціальному страхуванню

Працівники, а у відповідних випадках і члени їх сімей забезпечуються в порядку державного соціального страхування:

1) допомогою по тимчасовій непрацездатності, а жінки, крім того, допомогою по вагітності, родах і догляду за дитиною до досягнення нею віку трьох років;

2) допомогою з нагоди народження дитини; допомогою на поховання;

3) пенсіями по старості, по інвалідності, в разі втрати годувальника, а також пенсіями за вислугу років, встановленими для деяких категорій працівників.

Кошти державного соціального страхування використовуються також на санаторно-курортне лікування працівників, обслуговування їх профілакторіями та будинками відпочинку, на лікувальне (дієтичне) харчування, на утримання дитячих таборів відпочинку та оздоровлення та на інші заходи по державному соціальному страхуванню.

(Стаття 255 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4617-10 від 24.01.83; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 263/95-ВР від 05.07.95)

1. Серед видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, визначених ст. 4 Основ законодавства України у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зу-

мовленими народженням та похованням, зазначено пенсійне страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, на випадок безробіття. Законодавством можуть визначатись й інші види соціального страхування. Відносини, що виникають за окремими видами страхування, повинні регулюватись окремими законами.

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, яке виникає з настанням страхового випадку (ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»), мають застраховані фізичні особи. Порядок здійснення виплат за цим видом соціального страхування визначено VIII розділом зазначеного Закону, статтями 2 і 4 Закону України «Про розміри внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» від 11 січня 2001 р., постановою Кабінету Міністрів України № 1266 від 26 вересня 2001 р., що затвердила Порядок обчислення середньої заробітної плати по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, Положенням про комісію (уповноваженого) підприємства, установи, організації із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, затвердженим Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

2. Право на допомогу виникає у працівника чи службовця, якщо непрацездатність наступила в період його роботи, включаючи час випробовування. Періодом роботи вважається час, коли працівник фактично почав працювати, і до дня звільнення включно.

3. Допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, виплачується застрахованим особам Фондом починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до відновлен-

ня працездатності або до встановлення медико-соціальною експертною комісією (МСЕК) інвалідності незалежно від звільнення застрахованої особи в період втрати працездатності у порядку та розмірах, встановлених законодавством.

Перші п'ять днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, оплачуються власником або уповноваженим ним органом за рахунок коштів підприємства, установи, організації за основним місцем роботи у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

При захворюванні на туберкульоз допомога видається 10 місяців підряд або 10 протягом останніх 12 місяців. Допомога по хворобі надається, якщо вона наступила у перший день трудової діяльності, протягом роботи і в день звільнення.

4. Якщо працівник підприємства по обробці, зберіганню або продажу харчових продуктів усунутий від роботи внаслідок інфекційного захворювання відповідно з установленими правилами, допомога видається йому так само, як і при загальному захворюванні.

5. Право на допомогу в зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу при народженні дитини, по догляду за дитиною для незастрахованих в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування осіб визначається Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» в редакції 2 березня 2001 р.

6. Кошти державного соціального страхування використовуються також на санаторно-курортне лікування працівників, обслуговування їх профілакторіями і будинками відпочинку, на лікувальне (дієтичне) харчування, на утримання дитячих таборів відпочинку та на інші заходи по державному соціальному страхуванню.

Стаття 256. Забезпечення допомогою у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю

Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю виплачується при хворобі, каліцтві, тимчасовому переведенні на іншу роботу в зв'язку з захворюванням, при догляді за хворим членом сім'ї, карантині, санаторно-курортному лікуванні і протезуванні — в розмірі до повного заробітку.

При хворобі або каліцтві допомога виплачується до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

(Стаття 256 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.81)

1. Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж до п'яти років;

80 відсотків середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, віднесеним до 1—4-ї категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (ст. 37 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»).

2. Закон України «Про загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві (далі — страхування від нещасного випадку).

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:

1) своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні:

а) допомогу в зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

б) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

в) щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

г) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

д) пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

е) грошову суму за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому;

є) допомогу дитині відповідно до ст. 9 цього Закону;

2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4) організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірній основі в інших лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;

5) забезпечити потерпілому разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний обсяг постійно доступної, раціонально організованої медичної допомоги, яка повинна включати:

а) обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики;

б) догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

в) акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів;

г) утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

д) забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів).

3 метою найповнішого виконання функцій, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, Фонд соціального страхування від нещасних випадків створює спеціалізовану медичну та патронажну службу соціального страхування:

б) вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;

7) забезпечити згідно з медичним висновком домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізольованого житла;

8) відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі в інших закладах перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштування осіб із зниженою працездатністю;

9) організовувати робочі місця для інвалідів самостійно або разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування чи з іншими заінтересованими суб'єктами підприємницької діяльності; компенсувати при цьому витрати виробництва, які не покриваються коштами від збуту продукції, за рахунок Фонду;

10) у разі невідкладної потреби подавати інвалідам разову грошову допомогу, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рішенням виконавчої дирекції Фонду та її регіональних управлінь — за рахунок Фонду;

11) сплачувати за потерпілого внески на медичне та пенсійне страхування;

12) організувати залучення інвалідів до участі у громадському житті.

Усі види соціальних послуг та виплат, передбачені цією статтею, надаються застрахованому та особам, які перебувають на його утриманні, незалежно від того, зареєстровано підприємство, на якому стався страховий випадок, у Фонді соціального страхування від нещасних випадків чи ні.

Зазначені грошові суми складаються із:

1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі — щомісячна страхова виплата);

2) страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);

3) страхової виплати пенсії по інвалідності потерпілому;

4) страхової виплати пенсії у зв'язку з втратою годувальника;

5) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

6) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.

За наявності факту заподіяння моральної шкоди потерпілому провадиться страхова виплата за моральну шкоду.

3. Допомога при побутовій травмі виплачується з шостого дня згідно з загальним стажем роботи. На перші 5 днів лікувальні заклади видають довідку, яка засвідчує причину відсутності працівника на роботі.

4. Допомога по тимчасовій непрацездатності при протезуванні видається за весь період перебування в стаціонарі та за час проїзду в обидва кінці у відповідності із загальним стажем роботи.

5. Допомога по тимчасовій непрацездатності при карантині видається за період стаціонарного лікування працівника, на якого накладено карантин з приводу інфекційного захворювання. Розмір допомоги встановлюється залежно від загального стажу роботи.

6. Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» за потерпілим, тимчасово переведеним на легшу

нижчеоплачувану роботу, зберігається його середньомісячний заробіток на строк, визначений ЛКК, або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності.

Стійкою втратою професійної працездатності вважається будь-яка втрата професійної працездатності, визначена МСЕК.

Необхідність переведення потерпілого на іншу роботу, її тривалість та характер встановлюються ЛКК або МСЕК незалежно від часу звернення потерпілого або заінтересованих осіб до Фонду соціального страхування від нещасних випадків. При цьому сума страхових виплат за минулий час виплачується за умови підтвердження МСЕК втрати працездатності та причинного зв'язку між настанням непрацездатності та ушкодженням здоров'я.

Якщо потерпілому або особам, які мають право на одержання страхової виплати, з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків своєчасно не визначено або не виплачено суми страхової виплати, ця сума виплачується без обмеження протягом будь-якого строку та підлягає коригуванню у зв'язку із зростанням цін на споживчі товари та послуги в порядку, встановленому ст. 34 Закону України «Про оплату праці».

Страхові виплати за поточний місяць провадяться протягом місяця з дня настання страхового випадку. Доставка і переказ сум, що виплачуються потерпілим, провадяться за рахунок Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

За бажанням одержувачів ці суми можуть перераховуватися на їх особові рахунки в банку.

Суми, одержані в рахунок страхових виплат потерпілим або особою, яка має право на ці виплати, можуть бути утримані Фондом соціального страхування від нещасних випадків, якщо рішення про їх виплату прийнято на підставі підроблених документів або подано завідомо неправдиві відомості, а також якщо допущено помилку, яка впливає на суму страхових виплат.

Належні суми страхових виплат, що з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків не були своєчасно виплачені особам, які мають на них право, у разі смерті цих осіб виплачуються членам їх сімей, а в разі їх відсутності — включаються до складу спадщини.

7. Допомога при санаторно-курортному лікуванні видається, якщо основної та додаткової відпустки працівника не вистачає

на лікування і проїзд в санаторій та назад і коли путівки або курсівки видано за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на пільговій основі чи за повну вартість. Розмір допомоги встановлюється в залежності від загального стажу роботи.

Допомога виплачується після повернення із санаторію за наявності зворотного талона від путівки і квитків на проїзд. Одному із батьків, які направлені в санаторій разом з дитиною-інвалідом до 16 років, видається допомога на санаторно-курортне лікування в санаторії. Працівникам, що хворіють на туберкульоз, при санаторному лікуванні допомога видається з урахуванням строку основної та додаткової відпустки.

Працівникам, які направлені в санаторії безпосередньо з лікарні, де вони лікувались з приводу інфаркту міокарда або оперовані в зв'язку з виразкою шлунка чи 12-палої кишки, допомога на санаторно-курортне лікування видається за весь період перебування в санаторії.

8. Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню визначає правила обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі — страхові виплати) у разі настання страхового випадку, а також оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів підприємства, установи, організації чи фізичної особи, яка використовує працю найманих працівників.

Порядок поширюється на підприємства, установи та організації незалежно від організаційно-правових форм і форм власності та на фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників (далі — роботодавці).

Розрахунковим періодом, за який обчислюється середня заробітна плата (дохід) для розрахунку страхових виплат та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця, є період роботи за останнім основним місцем

роботи перед настанням страхового випадку, протягом якого застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувалися страхові внески.

Розрахунковим періодом для застрахованих осіб (включаючи осіб, які працюють неповний робочий день (робочий тиждень), робота яких пов'язана із сезонним характером виробництва, та добровільно застрахованих осіб) є останні 6 календарних місяців (з 1 до 1-го числа), що передують місяцю, в якому настав страховий випадок.

Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувалися страхові внески менш як 6 календарних місяців, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьованими календарними місяцями, за які сплачено страхові внески.

У разі коли застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувалися страхові внески менше ніж календарний місяць, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьований час перед настанням страхового випадку. Наприклад, працівника прийнято на роботу 5 серпня 2001 року. Страховий випадок настав 15 вересня 2001 року. Розрахунковий період, за який обчислюється середня заробітна плата, — з 5 серпня до 14 вересня 2001 року включно.

9. Середня заробітна плата застрахованої особи обчислюється виходячи з нарахованої заробітної плати за видами виплат, що включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати (у тому числі в натуральній формі), які визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», та підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян, не враховуючи передбачені законодавством пільги щодо сплати зазначеного податку чи суми, на які цей дохід зменшується, з яких сплачувалися страхові внески до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Середній дохід добровільно застрахованої особи обчислюється виходячи із суми оподаткованого доходу (прибутку), з якого сплачувалися страхові внески.

До середньої заробітної плати (доходу) включається заробітна плата (дохід) у межах максимальної величини (граничної суми)

заробітної плати (доходу) та оподаткованого доходу (прибутку), з яких сплачуються страхові внески до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Якщо перед настанням страхового випадку застрахована особа не мала заробітку або якщо страховий випадок настав у перший день роботи, середня заробітна плата для розрахунку страхових виплат та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця визначається виходячи з місячної тарифної ставки (посадового окладу), встановленої працівникові на момент настання страхового випадку.

У разі, коли на підприємстві, в установі чи організації встановлено неповний робочий день (робочий тиждень), середня заробітна плата обчислюється виходячи з частини місячної тарифної ставки (посадового окладу), встановленої працівникові на момент настання страхового випадку, що відповідає його графіку роботи.

Військовослужбовцям, особам рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, кримінально-виконавчої системи та податкової міліції, звільненим у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію та за станом здоров'я, для обчислення середнього грошового забезпечення для надання допомоги по безробіттю враховуються такі виплати грошового забезпечення: оклад за посадою, оклад за військовим чи спеціальним званням з урахуванням відсоткової надбавки за вислугу років та додаткові види грошового забезпечення, що виплачуються щомісяця.

Якщо на дату звернення за страховою виплатою особа, яка має у зв'язку з ушкодженням здоров'я право на отримання страхових виплат, вже не працює на виробництві, з яким пов'язана втрата працездатності, середня заробітна плата обчислюється виходячи з середньої заробітної плати відповідного працівника (на дату подання потерпілим документів медико-соціальної експертної комісії для встановлення йому ступеня втрати професійної працездатності) за тією професією (посадою, розрядом, роботою) на підприємстві (в цеху, на дільниці, ділянці), де працювала зазначена особа до моменту ушкодження здоров'я. У цьому разі за бажанням потерпілого середня заробітна плата для розрахунку страхових виплат може обчислюватися відповідно до положення, затвердженого правлінням Фонду соціального страхування від нещасних випадків за погодженням з Мінпраці.

У разі, коли на час звернення за страховою виплатою у потерпілого відсутня довідка про його заробітну плату у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи чи організації, страхові виплати розраховуються виходячи з діючої місячної тарифної ставки (посадового окладу) за відповідною місячною тарифною ставкою (посадовим окладом) аналогічної професії (посади), але не менше від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом України на день виплати.

Допомога по тимчасовій непрацездатності не надається:

- 1) у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею злочину;
- 2) у разі умисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби;
- 3) за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи;
- 4) за час примусового лікування, призначеного за постановою суду;
- 5) у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку з захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням;
- 6) за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

Застраховані особи, які в період отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності порушують режим, встановлений для них лікарем, або не з'являються без поважних причин у призначений строк на медичний огляд, у тому числі на лікарсько-консультативну комісію (ЛКК) чи медико-соціальну експертну комісію (МСЕК), втрачають право на цю допомогу з дня допущення порушення на строк, що встановлюється рішенням органу, який призначає допомогу по тимчасовій непрацездатності.

Стаття 257. Забезпечення допомогою по вагітності і родах

Допомога по вагітності і родах виплачується протягом усієї відпустки по вагітності і родах в розмірі повного заробітку.

(Стаття 257 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2048-08 від 18.09.73; № 2240-X від 29.07.81)

1. Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке компенсує втрату заробітної плати (доходу) за період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

Допомога по вагітності та пологах застрахованій особі виплачується за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей — 70) календарних днів після пологів. Жінкам, віднесеним до 1—4-ї категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 — до пологів та 90 — після пологів).

Розмір зазначеної допомоги обчислюється сумарно та надається застрахованій особі в повному обсязі незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів.

2. Допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі, яка усиновила дитину протягом двох місяців з дня її народження, зазначеного у свідоцтві про народження, за період з дня усиновлення і до закінчення 56 календарних днів (70 календарних днів у разі одночасного усиновлення двох і більше дітей, 90 календарних днів — для жінок, віднесених до 1—4-ї категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи).

3. У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності по тимчасовій непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності. Кожен із зазначених листків оплачується за відповідними нормами цього Закону.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога по вагітності та пологах надається з дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.

За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога по вагітності та пологах виплачу-

ється незалежно від допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

4. Розмір допомоги по вагітності та пологах

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) і не залежить від страхового стажу.

5. Право на допомогу при народженні дитини

Застрахованій особі (одному з батьків дитини, усиновителю чи опікуну) при народженні дитини надається одноразова допомога.

Застрахованій особі, яка усиновила дитину або взяла її під опіку, допомога при народженні дитини надається, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше шести місяців з дня народження дитини.

У разі народження (усиновлення, встановлення опіки) двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину.

У разі народження мертвої дитини допомога при народженні дитини не надається.

6. Розмір допомоги при народженні дитини

Допомога при народженні дитини надається застрахованій особі (одному з батьків дитини, усиновителю чи опікуну) у розмірі, що встановлюється правлінням Фонду, але не менше від розміру прожиткового мінімуму, встановленого Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».

Не застраховані особи одержують таку допомогу на умовах, передбачених Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» в редакції 2 березня 2001 року.

Стаття 257¹. Основні умови надання і розміри допомоги по соціальному страхуванню

Основні умови надання і розміри допомоги по державному соціальному страхуванню встановлюються законодавством.

(Кодекс доповнено статтею 257¹ згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.81; в редакції Закону № 263/95-ВР від 05.07.95)

1. В Україні діє низка законів, які визначають умови надання і розміри допомоги за рахунок коштів державного соціального

страхування: «Про загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування». Деякі аспекти порядку надання і визначення суми допомог по соціальному страхуванню відображено в законах, що регулюють відповідні види суспільних відносин. Так, працівник міліції підлягає обов'язковому державному страхуванню на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою, яку він займає, за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також коштів, що надходять на підставі договорів від міністерств, відомств, підприємств, установ і організацій.

Порядок та умови страхування працівників міліції встановлюються Кабінетом Міністрів України (ст. 23 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р.).

2. Державний виконавець підлягає обов'язковому державному страхуванню на суму десятирічного заробітку за останньою посадою, яку він займає.

Порядок та умови страхування державних виконавців встановлюються Кабінетом Міністрів України (ст. 16 Закону України «Про державну виконавчу службу» від 24 березня 1998 р.).

3. Відповідно до Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30 червня 1995 р. персонал, який працює з радіоактивними відходами, підлягає обов'язковому державному медичному страхуванню.

4. Члени селянського (фермерського) господарства, починаючи з 16-річного віку, і особи, які працюють в ньому за трудовим договором (контрактом, угодою), підлягають державному соціальному страхуванню і пенсійному забезпеченню нарівні з працівниками сільського господарства (ст. 28 Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р.).

Громадяни, які працюють у релігійних організаціях, включаючи священнослужителів, церковнослужителів і осіб, які працюють у релігійних організаціях на виборних посадах, підлягають соціальному страхуванню нарівні з працівниками державних і

громадських підприємств, установ і організацій. З цією метою релігійні організації, їх підприємства і заклади вносять до Фонду державного соціального страхування відрахування в порядку і розмірах, що встановлюються для громадських організацій, їх підприємств і установ (ст. 28 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.).

Стаття 258. Пенсійне забезпечення

Пенсії працівникам і членам їх сімей призначаються відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» та інших законодавчих актів.

(Стаття 258 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.81, Законом № 263/95-ВР від 05.07.95)

1. Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених цим Законом.

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами.

Пенсійне забезпечення громадян України, які проживають за її межами, проводиться на основі договорів (угод) з іншими державами.

2. Право на трудову пенсію мають особи, зайняті суспільно корисною працею, при додержанні інших умов, передбачених цим Законом:

а) особи, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, кооперативах (у тому числі за угодами цивільно-правового характеру), незалежно від використовуваних форм власності та господарювання, або є членами кооперативів — за умови сплати підприємствами та організаціями страхових внесків до Пенсійного фонду України;

б) особи, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності фізичної особи та виключно її праці — за умови сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України;

в) члени творчих спілок, а також інші творчі працівники, які не є членами таких спілок, — за умови сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України;

г) інші особи, які підлягають державному соціальному страхуванню;

д) працівники воєнізованих формувань, які не підлягають державному соціальному страхуванню, особи начальницького і рядового складу фельд'єгерської служби Міністерства зв'язку України;

е) вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти;

є) особи, які стали інвалідами у зв'язку з виконанням державних чи громадських обов'язків або у зв'язку з виконанням дій по рятуванню людського життя, охороні державної, колективної та індивідуальної власності, а також по охороні правопорядку;

ж) особи, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 16 років, а також за пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду;

з) члени сімей зазначених осіб і пенсіонерів з числа цих осіб — у разі втрати годувальника.

3. Виплата пенсій здійснюється з Пенсійного фонду України. Положення про Пенсійний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України.

4. Умови, норми та порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членів їх сімей встановлюються Законом України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців». Їм надається також право на одержання пенсій на підставах, передбачених цим Законом, незалежно від місця проходження військової служби. При цьому всі види грошового забезпечення військовослужбовців, а також осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ враховуються нарівні із заробітною платою робітників і службовців.

5. Звернення за призначенням пенсії може здійснюватися у будь-який час після виникнення права на пенсію.

При цьому пенсії за віком і по інвалідності призначаються незалежно від того, припинено роботу на час звернення за пен-

сією чи вона продовжується. Пенсії за вислугу років призначаються при залишенні роботи, яка дає право на цю пенсію.

6. Право на пенсію за віком мають:

чоловіки — після досягнення 60 років і при стажі роботи не менше 25 років;

жінки — після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 20 років.

7. На пільгових умовах мають право на пенсію за віком, незалежно від місця останньої роботи:

а) працівники, зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, — за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць:

чоловіки — після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10 років на зазначених роботах;

жінки — після досягнення 45 років і при стажі роботи не менше 15 років, з них не менше 7 років 6 місяців на зазначених роботах.

Працівникам, які мають не менше половини стажу роботи з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються із зменшенням віку, передбаченого статтею 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення»: на 1 рік за кожний повний рік такої роботи чоловікам і на 1 рік 4 місяці — жінкам;

б) працівники, зайняті повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці, — за списком № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць:

чоловіки — після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 12 років 6 місяців на зазначених роботах;

жінки — після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10 років на зазначених роботах.

Працівникам, які мають не менше половини стажу роботи із шкідливими і важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються із зменшенням віку, передбаченого ст. 12

Закону України «Про пенсійне забезпечення»: на 1 рік за кожні 2 роки 6 місяців такої роботи чоловікам і за кожні 2 роки такої роботи — жінкам;

в) трактористи-машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції в підприємствах сільського господарства, — чоловіки після досягнення 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, з них не менше 20 років на зазначеній роботі;

г) жінки, які працюють трактористами-машиністами, машиністами будівельних, шляхових і вантажно-розвантажувальних машин, змонтованих на базі тракторів і екскаваторів, — після досягнення 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 15 років на зазначеній роботі;

д) жінки, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в підприємствах сільського господарства, — після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років за умови виконання встановлених норм обслуговування.

Норми обслуговування для цих цілей встановлюються у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України;

е) жінки, зайняті протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні та післязбиральній обробці тютюну, — після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

є) робітниця текстильного виробництва, зайнята на верстатах і машинах, — за списком виробництв і професій, який затверджується у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, — після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років;

ж) жінки, які працюють у сільськогосподарському виробництві та виховали п'ятеро і більше дітей — незалежно від віку і трудового стажу, в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України;

з) водії міського пасажирського транспорту (автобусів, тролейбусів, трамваїв) і великовагових автомобілів, зайнятих у технологічному процесі важких і шкідливих виробництв:

чоловіки — після досягнення 55 років і при стажі роботи 25 років, в тому числі на зазначеній роботі не менше 12 років 6 місяців;

жінки — після досягнення 50 років і при стажі роботи 20 років, в тому числі на зазначеній роботі не менше 10 років.

8. Працівники, безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних і відкритих гірничих роботах (включаючи особовий склад гірничо-рятувальних частин) по видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, на будівництві шахт і рудників та в металургії, — за списком робіт і професій, що затверджує Кабінет Міністрів України, мають право на пенсію незалежно від віку, якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 25 років, а працівники провідних професій на цих роботах: робітники очисного вибою, прохідники, вибійники на відбійних молотках, машиністи гірничих виймальних машин, сталевари, горнові, агломератники, вальцювальники гарячого прокату, — за умови, якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 20 років.

За наявності стажу на підземних роботах менше 10 років у чоловіків і менше 7 років 6 місяців у жінок за кожний повний рік цих робіт пенсійний вік, передбачений ст. 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення», знижується на 1 рік.

9. Умови, норми та порядок пенсійного забезпечення громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, або їм надається право на одержання пенсій на підставах, передбачених Законом України «Про пенсійне забезпечення».

10. Пенсії за віком інвалідам, учасникам війни, сім'ям загиблих (померлих) військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ надаються:

чоловікам — після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 25 років;

жінкам — після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20 років.

11. Пенсії за віком призначаються в розмірі 55 відсотків заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсії. За кожний повний рік роботи понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам пенсія збільшується на 1 відсоток заробітку, але не менше як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії.

12. Особам, які не мають достатнього для призначення повної пенсії стажу роботи, призначаються пенсії за віком при не-

повному стажі в розмірі, пропорційному наявному стажу, але не менше соціальної пенсії.

При призначенні пенсій при неповному стажі не застосовуються встановлені Законом України «Про пенсійне забезпечення» пільгові умови за віком і стажем для призначення пенсій.

13. При призначенні пенсії за віком встановлюються такі надбавки:

а) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї — на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі соціальної пенсії, передбаченої для відповідної категорії непрацездатних;

б) самотнім пенсіонерам, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду, — на догляд за ними в розмірі соціальної пенсії;

в) пенсіонерам, які набули відповідно до законодавства колишнього Союзу РСР право на надбавку до пенсії за роботу після досягнення пенсійного віку — в розмірі 10 відсотків основної пенсії за кожний повний рік роботи після призначення пенсії, але не більше 40 відсотків.

Зазначені надбавки можуть нараховуватись одночасно.

14. Пенсії за віком призначаються довічно, незалежно від стану здоров'я.

15. Пенсії по інвалідності призначаються в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату здоров'я, внаслідок:

а) трудового каліцтва або професійного захворювання;

б) загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства).

Пенсії по інвалідності призначаються незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

16. Пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання призначаються незалежно від стажу роботи.

Пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання призначаються за наявності певного стажу роботи на час настання інвалідності.

17. Інвалідність вважається такою, що настала внаслідок трудового каліцтва, якщо нещасний випадок, який спричинив інвалідність, стався (крім випадків протиправного діяння):

а) при виконанні трудових обов'язків (у тому числі під час відраження), а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства або організації, хоча б і без спеціального доручення;

б) по дорозі на роботу або з роботи;

в) на території підприємства, організації або в іншому місці роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), протягом часу, необхідного для приведення в порядок знарядь виробництва, одягу тощо перед початком або після закінчення роботи;

г) поблизу підприємства, організації або іншого місця роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), якщо перебування там не суперечило правилам внутрішнього трудового розпорядку;

д) при виконанні державних або громадських обов'язків;

е) при виконанні дій по рятуванню людського життя, по охороні державної, колективної та індивідуальної власності, а також по охороні правопорядку.

18. Пенсії по інвалідності призначаються у таких розмірах:

інвалідам I групи — 70 відсотків;

інвалідам II групи — 60 відсотків;

інвалідам III групи — 40 відсотків заробітку.

Пенсії інвалідам внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання обчислюються із середнього заробітку на підприємстві для даної професії.

19. До пенсії по інвалідності, в тому числі обчисленої в мінімальному розмірі, встановлюються такі надбавки:

а) непрацюючим інвалідам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, — на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі соціальної пенсії, передбаченої для відповідної категорії непрацездатних;

б) інвалідам I групи, самотнім інвалідам II групи, які потребують постійного стороннього догляду або досягли пенсійного віку, а також самотнім інвалідам III групи, які досягли пенсійного віку, — на догляд за ними в розмірі соціальної пенсії.

Зазначені надбавки можуть нараховуватись одночасно.

Надбавки і підвищення до пенсій по інвалідності внаслідок Чорнобильської катастрофи нараховуються відповідно і в порядку, встановленому Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

20. Пенсії призначаються на весь час інвалідності, встановленої органами медико-соціальної експертизи. Інвалідам — чоловікам старше 60 років і жінкам — старше 55 років пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих інвалідів проводиться тільки за їх заявою.

21. У разі зміни групи інвалідності пенсія в новому розмірі виплачується з дня зміни групи інвалідності.

У разі визнання особи, яка пройшла повторний огляд, здоровою, пенсія виплачується до кінця місяця, в якому її визнано здоровою, але не довше ніж до дня, по який встановлено інвалідність.

22. Право на пенсію в разі втрати годувальника мають непрацездатні члени сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні. При цьому дітям пенсії призначаються незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, також мають право на пенсію, якщо згодом втратили джерело засобів до існування.

23. Сім'ї годувальника, який помер внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання, а також сім'ї померлого пенсіонера пенсія призначається незалежно від стажу роботи годувальника.

Пенсія в разі втрати годувальника, який помер внаслідок загального захворювання чи каліцтва, не пов'язаного з роботою, призначається, якщо годувальник на день смерті мав стаж, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності.

24. Пенсії в разі втрати годувальника призначаються на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі 30 відсотків заробітку годувальника, але не менше соціальної пенсії, встановленої для відповідної категорії непрацездатних.

На дітей, які втратили обох батьків (круглих сиріт), а також на дітей померлої одинокої матері пенсія на кожну дитину не може бути меншою від двократного розміру соціальної пенсії.

Сім'ям, до складу яких входять діти, які втратили обох батьків (круглі сироти), пенсія обчислюється із загальної суми заробітку обох батьків.

25. Пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

26. Основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка. Порядок підтвердження наявного трудового стажу при відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній встановлюється Кабінетом Міністрів України.

27. Пенсії обчислюються за встановленими нормами у відсотках до середньомісячного заробітку, який громадяни одержували перед зверненням за пенсією.

28. Середньомісячний фактичний заробіток для обчислення пенсій береться (за вибором того, хто звернувся за пенсією): за 24 останніх календарних місяці роботи підряд перед зверненням за пенсією або за будь-які 60 календарних місяців роботи підряд протягом всієї трудової діяльності перед зверненням за пенсією, незалежно від наявних перерв у роботі.

Середньомісячний заробіток за 24 календарних місяці і за 60 календарних місяців визначається шляхом ділення загальної суми заробітку за 24 календарних місяці роботи підряд (перед зверненням за пенсією) чи за 60 календарних місяців роботи підряд (протягом всієї трудової діяльності) відповідно на 24 чи 60. При цьому за бажанням того, хто звернувся за пенсією, місяці з неповним числом робочих днів у зв'язку з їх влаштуванням на роботу або звільненням враховуються як повні календарні місяці роботи.

У тих випадках, коли той, хто звернувся за пенсією, пропрацював менше 24 календарних місяців, середньомісячний заробіток визначається шляхом ділення загальної суми заробітку за календарні місяці роботи на число цих місяців.

Якщо працівник пропрацював менше одного календарного місяця, то заробіток за весь відпрацьований час ділиться на число робочих днів за місяць, обчислене в середньому за рік (25,4 — при шестиденному робочому тижні та 21,2 — при п'ятиденному робочому тижні). У цьому разі для обчислення пенсії враховується не більше двох тарифних ставок (окладів).

При призначенні пенсій працівникам, зайнятим на сезонних роботах, середньомісячний фактичний заробіток визначається шляхом ділення за 2 або 5 повних сезонів на 24 чи 60.

29. Пенсії науковим працівникам державних наукових установ, організацій та науково-педагогічним працівникам державних вищих навчальних закладів III—IV рівня акредитації призначається при досягненні пенсійного віку:

чоловікам — за наявності стажу роботи не менше 25 років, у тому числі стажу роботи науковим працівником не менше 20 років;

жінкам — за наявності стажу роботи не менше 20 років, у тому числі стажу роботи науковим працівником не менше 15 років.

Перелік посад наукових працівників державних наукових установ та організацій, перебування на яких дає право на одержання пенсії у порядку, встановленому Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 924 від 27 травня 1999 р.

Пенсії призначаються науковим працівникам при досягненні ними пенсійного віку. При повному трудовому стажі (для чоловіків — не менше 25 років, в тому числі стаж роботи науковим працівником — не менше 20 років; для жінок — не менше 20 років, в тому числі стаж роботи науковим працівником — не менше 15 років) її розмір складає 80 відсотків середньомісячної заробітної плати за останні два роки. За кожний повний рік роботи понад стаж, визначений частиною третьою ст. 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», пенсія збільшується на один відсоток заробітку, але не більше 90 відсотків середньомісячного заробітку.

Пенсія по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання науковому працівнику призначається в таких розмірах: інвалідам I групи — 80 відсотків заробітної плати наукового працівника; II групи — 60 відсотків заробітної плати наукового працівника.

Пенсія в разі втрати годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого наукового працівника (годувальника), які були на його утриманні (при цьому дітям пенсія призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годуваль-

ника), у розмірі 80 відсотків пенсії наукового працівника на трьох непрацездатних членів сім'ї, 60 відсотків — на двох непрацездатних членів сім'ї і 40 відсотків — на одного непрацездатного члена сім'ї. До непрацездатних членів сім'ї належать особи, зазначені у статті 37 Закону України «Про пенсійне забезпечення».

30. При обчисленні суми середньомісячного заробітку та встановленні розміру пенсії частина гривні менше п'ятидесяти копійок не враховується, а п'ятдесят копійок і більше округлюється до гривні.

31. Заява про призначення пенсії працівникам подається за місцем роботи, а непрацюючим — до районного (міського) відділу по призначенню пенсій за місцем проживання заявника.

Пенсії призначаються районними (міськими) відділами по призначенню пенсій.

Пенсії призначаються з дня звернення за пенсією, крім тих випадків, коли пенсії призначаються з більш раннього строку:

а) пенсії за віком та по інвалідності призначаються з дня досягнення пенсійного віку або відповідно встановлення інвалідності органами медико-соціальної експертизи, якщо звернення за пенсією надійшло не пізніше 3 місяців з дня досягнення пенсійного віку або встановлення інвалідності;

б) пенсії у разі втрати годувальника призначаються з дня виникнення права на пенсію, але не більш як за 12 місяців перед зверненням за пенсією.

Переведення з одного виду пенсії на інший провадиться з дня подання відповідної заяви з усіма необхідними документами.

32. Соціальні пенсії призначаються і виплачуються непрацюючим громадянам, крім інвалідів з дитинства, при відсутності права на трудову пенсію:

інвалідам I і II групи, у тому числі інвалідам з дитинства, а також інвалідам III групи;

особам, які досягли віку: чоловіки — 60 років, жінки — 55 років;

дітям — у разі втрати годувальника;

дітям-інвалідам віком до 16 років.

Перелік медичних показань, що дають право на одержання соціальної пенсії на дітей-інвалідів віком до 16 років, визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

33. Соціальні пенсії призначаються в таких розмірах:

а) 30 відсотків мінімального розміру пенсії за віком: особам, які досягли віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років) і не набули права на трудову пенсію без поважних причин;

б) 50 відсотків мінімального розміру пенсії за віком: особам, які досягли віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років) і не набули права на трудову пенсію з поважних причин; інвалідам III групи;

в) 100 відсотків мінімального розміру пенсії за віком: інвалідам II групи; дітям-інвалідам віком до 16 років; дітям і особі, яка здійснює догляд за дітьми, братами, сестрами і онуками померлого годувальника до 8-річного віку, у разі втрати годувальника;

г) 200 відсотків мінімального розміру пенсії за віком: інвалідам I групи; матерям, яким присвоєно звання «Мати-героїня».

34. Скаргу на рішення органу, який призначає пенсії, може бути подано до районної (міської) Ради народних депутатів або до районного (міського) народного суду.

Стаття 258¹. Соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань

Усі працівники підлягають обов'язковому соціальному страхуванню власником або уповноваженим ним органом від нещасних випадків і професійних захворювань. Страхування здійснюється в порядку і на умовах, що визначаються законодавством і колективним договором (угодою, трудовим договором).

(Кодекс доповнено статтею 258¹ згідно із Законом № 3694-12 від 15.12.93)

1. Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Нещасний випадок — це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обо-

в'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

Перелік обставин, за яких визнається настання страхового випадку, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади (постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 21 серпня 2001 р. № 1094).

До професійного захворювання належить захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

Перелік професійних захворювань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1662 від 8 листопада 2000 р., Законом України від 22 лютого 2001 р., встановлює страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

2. Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

а) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту);

б) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (страхування), виконання робіт на підприємствах;

в) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виправно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництвах цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

3. Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася інвалідом, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою до 16 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років, і їй надається допомога Фондом соціального страхування від нещасних випадків (Закон України «Про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»).

4. Ступінь втрати працездатності потерпілим устанавлюється МСЕК за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я.

Огляд потерпілого проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування професійного захворювання за встановленими формами, висновку спеціалізованого медичного закладу (науково-дослідного інституту профпатології чи його відділення) про професійний характер захворювання, направлення лікувально-профілактичного закладу або роботодавця чи профспілкового органу підприємства, на якому потерпілий одержав травму чи професійне захворювання, або робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків, суду чи прокуратури.

Позачергова експертиза проводиться МСЕК за заявою потерпілого, інших зацікавлених осіб, суду чи прокуратури.

5. Для розгляду справ про страхові виплати до Фонду соціального страхування від нещасних випадків подаються:

— акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання за встановленими формами та (або) висновком МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого чи копія свідоцтва про його смерть, а також відповідні рішення про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

— документи про необхідність надання додаткових видів допомоги (Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань, аварій на виробництві, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 1094 від 21 серпня 2001 р.).

6. Фонд соціального страхування від нещасних випадків розглядає справу про страхові виплати на підставі заяви потерпілого або зацікавленої особи за наявності усіх необхідних документів і приймає відповідне рішення у десятиденний строк, не враховуючи дня надходження зазначених документів.

Рішення оформляється постановою, в якій зазначаються дані про осіб, що мають право на страхові виплати, розміри виплат на кожного члена сім'ї та їх строки або обґрунтування відмови у виплатах; до постанови додаються копії необхідних документів.

7. У разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання порядок проведення виплат на поховання визначається постановою Кабінету Міністрів України № 826 від 11 липня 2001 р.